

Mădălina STRECHIE
Universitatea din Craiova
Școala doctorală de științe sociale și umaniste

MILITARISMUL ROMAN ÎN EXPRESII LEXICALE ILUSTRATIVE DIN LIMBA LATINĂ (I)

Abstract: Rome was a militaristic civilization when it was founded, through the paternity of the god of war, Mars. Roman militarism was a systemic, complex one, real politics and ideology for the people of Mars. It can be said that Rome multiplied the Spartan militarist system, but much better as the Romans organized it and based it on laws, created a hierarchy based on merit and turned it into a country project for many generations, which made it perfect. In the Latin language, as well as in the Latin literature of the classical period and not only, Roman militarism is visible in many expressions that our study aims to present. The multitude of these expressions imposes for the economy of our study a delimitation in several parts, this being the first part of the study dedicated to Roman militarism. The delimitation was done on an alphabetical basis, thus making it easier to identify these expressions in Latin lexicographic works. From our analysis, in the illustrative expressions for Roman militarism, one can note many verbs such as **agere**, **bellare**, **dimicare** and **debellare** (the last also appears in the **Aeneid**, being preferred by poets and not only, for its expressiveness), but also nouns such as **bellum**, **miles/milites**, **pugna**, **hostes**, **arma**, **castra**, **tela**, **exercitus** etc. In the illustrative expressions for this dominant mindset trait of Roman civilization that was militarism, all its aspects occur: military recruitment, confrontation with the enemies, organization in battle formation, logistics related to Roman military institutions, the role of the Roman army to defend Rome's interests, the morale of the military, military strategies and plans, glory and punishment for the military and others. Peace also appears in the military context, being the aim of the Roman war, of course a **pax Romana**. We intend this study to be a lexical demonstration for one of the most comprehensive Roman mentalities, namely militarism, actually continuing our concerns with this phenomenon of Roman civilization, following studies dedicated to **military Latin**.

Key-words: **bellum facere**, **milites Romani**, dominant mentality, symbols, art of Mars.

Introducere

Armata romană a fost o veritabilă instituție pentru romani, ajungând în timpul Imperiului o veritabilă administrație centrală, un guvern mondial al

Romei. Acest fapt a transformat militarismul dintr-o trăsătură mentală a romanilor, într-o mentalitate a întregului imperiu, în special cu ajutorul limbii latine. Marte a devenit zeul politicii mondiale, iar fii săi au exercitat această politică în cele trei continente purtați pe aripile vulturilor legiunilor lor.

Roma a fost construită ca imperiu în jurul acestei mentalități dominante care a fost militarismul. *Eneida*, ideologia romanilor, scrisă magistral de poetul Vergilius, le trasa romanilor un obiectiv de țară anume *debellare superbos*= *a lupta împotriva trufașilor*. Trufașii erau cei care îndrăzneau să pună la îndoială politica Romei, trasată de însuși zeul Marte, tatăl stirpei romane, și cu acordul lui Iuppiter, zeul suprem al panteonului roman, care își trimite vulturii prin numărul căroră s-a decis fondatorul Cetății Eterne, oferindu-le astfel un mandat romanilor de a conduce lumea sub spectrul acestui simbol militarist.

Lexicul limbii latine este foarte bogat în expresii legate de acest fenomen al civilizației romane, acoperind toate aspectele ei începând de la recrutarea unei forțe armate, de la folosirea ei în scopul patriei, (chiar și împotriva acesteia, cum a fost în cazul războaielor civile), stagiul militar și instrucția trupelor, poziționarea armatelor romane pe câmpul de luptă, acțiunile premergătoare luptelor, moralul armatelor, vitejia soldaților, decorarea, recompensele și gloria militară, luptă directă, asediu, artă militară etc. Am selectat expresii lexicale ilustrative pentru tot ceea ce ține de militarism, dar pentru economia studiului nostru a fost nevoie de o limitare a acestora pe bază alfabetică, filonul militarist roman fiind foarte prolific în limba latină, pretabil la numeroase studii viitoare. Acest studiu cuprinde literele A și D inclusiv.

Expresii lexicale pentru domeniul militar roman

Abicio tela ex vallo = *a arunca sulți peste vallum*[1]. *Vallum-ul* roman era o construcție defensivă, era o întăritură de pământ, asemănător cu tranșeele. Era construibil foarte ușor de către soldații romani, fiind destinat mai ales pentru apărarea romanilor împotriva săgeților, sulțelor, dar mai ales al cavaleriei dușmane.

Ablego iuventus ad bellum=*a trimite tineretul la război* (*Ibidem*, p. 17).

Abnuo pace= *a respinge pacea* (*Ibidem*, p. 17). Pacea era o chestiune foarte importantă pentru romani, întotdeauna ea se încheia sau se respingea de cele mai înalte autorități, cum erau regele în perioada regală, Senatul pentru perioada republică sau împăratul pentru Imperiu. Aceleași autorități erau și cele care declarau războiul.

Abscedo obsidione=*a renunța la asediu* (*Ibidem*, p. 18). Asediul era o tehnică de luptă utilizată deseori de către romani, inclusiv în cazul Sarmisegetusei.

Legiones abscesserunt=legiunile s-au retras (*Ibidem*, p. 18). Deseori retragerea făcea parte din strategia romană, prin care se urmărea fie odihna trupelor, scăparea din încercuirea dușmanului, fie armatele romane se retrăgeau tactic pentru a atrage în capcană trupele ostile.

Abscido in duas partes exercitus= a tăia în două părți armata (*Ibidem*, p. 18).

Absisto bellum=a renunța la război (*Ibidem*, p. 19).

Populum ab bello absolvit=a eliberat poporul de război (*Ibidem*, p. 19).

Absterreo hostem=a izgoni dușmanul (*Ibidem*, p. 19). Verbul este un compus al altui verb latin care reprezintă un fenomen el însuși anume *terreo*=a înspăimânta de moarte, de unde provine etimologia terorismului. Am completa traducerea astfel: a izgoni dușmanul printr-o înspăimântare teribilă-trad.n.

Absterreo aliquem ab urbe opugnanda=a abate pe cineva de la asedierea orașului (*Ibidem*, p. 19).

Abstineo militem praeda=a-i împiedica pe militari să prade (*Ibidem*, p. 20). Militarii aveau liber la prădarea cetăților cucerite.

Pugna abstinuit=nu a intervenit în luptă (*Ibidem*, p. 20). O traducere potrivită ar fi și: a se abține de la luptă.-trad.n.

Abstraho milites a direptione=a-i împiedica pe soldați de la jafuri (*Ibidem*, p. 20). Această expresie are legătură tot cu prădarea orașelor cucerite, fiind în același timp o eliberare și o răzbunarea a militarilor romani pe dușmani.

Absum a bello=a nu lua parte la război (*Ibidem*, p. 20). O traducere potrivită ar fi: a fi absent de la război.-trad.n.

Absum urbem flammis=a distruge (a nimici) orașul prin foc (*Ibidem*, p. 20). Focul era o armă foarte utilă în Antichitate, care producea pagube mari, cu eforturi minime.

Accedo ad castra=a ataca tabăra (*Ibidem*, p. 21). Traducerea noastră este: a avea acces la tabăra romană.

Accingo ense lateri=a încinge sabia la sold, a se înarma (*Ibidem*, p. 22). Verbul face referire la modul cum se purta sabia de către romani, aceasta se purta pe o centură de piele cu care soldații romani se încingeau, sabia romană fiind una scurtă, foarte eficientă în lupta corp la corp.

Accingo praedare= a se apuca de prădat (*Ibidem*, p. 22). Traducere noastră: a se încinge la prădat.

Actus ad speculandos= pentru a spiona (*Ibidem*, p. 25). Romanii aveau și trupe de iscoade, sau de spionaj al inamicului, numite *speculatores*. Ei mergeau avansat față de trupe cu scopul de a observa mișcările inamicului.

Ad bellum gerendum=spre a purta război (*Ibidem*, p. 26).

Adeo periculum=a înfrunta o primejdie (*Ibidem*, p. 28). Traducerea noastră: a merge spre un pericol.

Adhortor milites=a îmbărbăta pe soldați (*Ibidem*, p. 29). Traducerea noastră: a sfătui militarii pentru. Moralul trupelor era foarte important pentru romani,

bătăliile se câștigau și cu moralul, nu numai cu armele. Un exemplu de importanță a moralului militarilor romani s-a manifestat în războaiele punice, în special în războiul lui Hannibal, când armata romană era zdrobită, dar nu și moralul ei.

Adicio tela=a arunca arma (Ibidem, p. 29).

Adicio duas legiones ad exercitum=a adăuga armatei două legiuni (Ibidem, p. 29).

Adigo hostem=a împinge dușmanul (Ibidem, p. 29).

Adigo tela=a arunca arma, a înfige arma (Ibidem, p. 30).

Adiungo legiones=a uni legiunile (Ibidem, p. 30).

Admetior frumenti militi=a da soldatului porția de grâu (Ibidem, p. 31). Hrana soldaților romani se baza mai ales pe cereale, grâu pe care îl consumau de regulă nepreparat, doar înmuiat, sau pisat.

Milites sine periculo administrabant= soldații lucrau fără nicio primejdie (Ibidem, p. 31). Militarii romani lucrau fizic foarte mult, ca un antrenament. Ei își construiau castrele, întăriturile, toate lucrările defensive, dar și lucrările necesare Romei, cum ar fi drumuri, apeducte, viaducte etc. Vasile Pârvan spunea că fiecare soldat roman avea pe lângă arme și o lopată cu care făcea drumuri etc.

Funditoribus sagittarii admixti=prăștierilor li s-au adăugat arcașii (Ibidem, p. 31). Prăștierii erau o armă ieftină pentru orice armată antică, iar arcașii erau lunetiștii antichității.

Equo admisso= în goana calului (Ibidem, p. 31).

Admoveo vim= a întrebuința forța, a folosi forța (Ibidem, p. 32). O altă traducere pe care o propunem ar fi =a mișca cu forța.-trad.n.

Adopto sibi defensorem=a-și lua apărător (Ibidem, p. 32). Traducerea noastră: a lua pentru sine un apărător.

Adorior gladiis=a ataca cu săbiile (Ibidem, p. 33).

Adscisco socios ad bellum=a-i atrage pe aliați (la război) în luptă (Ibidem, p. 33). Am propune aici pentru verb =a-i convoca pe aliați la război-trad.n., mai ales că romanii aveau tratate scrise de alianță cu partenerii lor, pe care îi puteau chema la luptă în caz de război, tocmai în baza acelor tratate.

Adversum proelium= înfrângere (Ibidem, p. 36). Traducerea noastră: luptă potrivnică.

Aequo Marte=luptă cu caracter nedecis (Ibidem, p. 39). Traducerea noastră: egal cu Marte.

Tribuni aerarii=casieri militari (Ibidem, p. 39). Tribunii erau un fel de ofițeri echivalenți, astăzi, cu locotenenții. Aici avem de a face cu ofițeri financiari, mai ales că armată romană a administrat tot Imperiul Roman.

Aera militibus constituta=soldă fixată militarilor romani (Ibidem, p. 40).

Aestiva castra=tabără militară de vară (Ibidem, p. 40).

Afferro vim=a ataca (Ibidem, p. 42). Traducerea noastră: a utiliza forța.

Afficio stipendio exercitum=a acorda armatei solda (Ibidem, p. 42). Prin reforma militară a lui Marius, armata romană nu devine mercenară, ci devine profesionistă, fiind astfel răsplătită cu o soldă ca orice serviciu administrativ.

Legio afflictabat=legiunea îi zdrobea (Ibidem, p. 43).

Agito in animo bellum=a se gândi la război (Ibidem, p. 43). Traducerea noastră: a se îngrijora de război.

Agito imperium=a exercita comanda supremă (Ibidem, p. 45).

Citato agmine=în marș forțat (Ibidem, p. 45). Traducerea noastră: prin marș rapid.

Primum agmen=avangarda; *medium agmen*=mijlocul trupelor; *novissimum agmen*=ariergarda (Ibidem, p. 45). Armata romană era foarte bine organizată, de aceea așezarea sa pentru luptă și în afara ei erau strict reglementate.

Agere navem=a conduce o navă (Ibidem, p. 45). Noi am propune a comanda o navă.-trad.n.

Agere hiemem in castris= a petrece iarna în tabără (Ibidem, p. 45).

Agere custodias= a face de pază (Ibidem, p. 45). Traducerea noastră: a acționa gărzile.

Ala dextra=flancul drept (Ibidem, p. 46). Era vorba de o subunitate de cavalerie, care la romani ataca întotdeauna pe flancurile trupelor de infanterie, fiind poziționată întotdeauna în spatele trupelor de infanterie romane.

Allicio militem donis=a-i atrage pe soldați cu daruri (Ibidem, p. 49). În limba latină pentru decorațiile militare se folosește tot substantivul *donum*=dar.

Milites alloquitur=a se adresa soldaților (Ibidem, p. 49).

Ambitiosus imperator=general doritor de faimă (Ibidem, p. 51). Traducerea noastră: comandant suprem ambițios.

Amplector vallum navalia castrum=a înconjura cu un șanț tabăra navală (Ibidem, p. 52).

Amplio equitum centurias=a înmulți centuriile de călăreți (Ibidem, p. 53).

Amplissimus triumphus=cel mai strălucit triumf (Ibidem, p. 54). Triumful era de fapt defilarea trupelor romane victorioase într-o bătălie, sau într-un război prin Roma.

Amputo numerum legionum=a micșora numărul legiunilor (Ibidem, p. 54). Traducerea noastră: a tăia din numărul legiunilor.

Anceps pugna=a luptă nedecisă (Ibidem, p. 54).

Copias per angustias traduxit= și-a dus trupele prin strâmtoare (Ibidem, p. 55).

Tribunus angusticlavius=tribun de rang ecvestru (Ibidem, p. 55). Erau cei mai mulți într-o legiuni, anume 5, 1 era de neam senatorial, acesta se numea *laticlavius*. Termenul de *angusticlavius* vine de la uniforma militară a acestora ofițeri de rang ecvestru care aveau toga tivită cu un tiv îngust de

purpură, pe când senatorii o aveau tivită cu un tiv lat de purpură (purpura era culoarea puterii).

Antecapio multa, quae bello usui sunt=a se îngriji de multe care sunt de folos în război (Ibidem, p. 58). Traducerea noastră: a lua dinainte măsuri care sunt de folos războiului.

Antecellit omnibus militari laude= a ia înaintea tuturor prin glorie militară (Ibidem, p. 58).

Antefero pacem bello=a prefera pacea războiului (Ibidem, p. 58).

Anulo donare aliquem=a face pe cineva cavaler (Ibidem, p. 60). Am putea traduce și prin primirea în ordinul cavalerilor/a fi dăruit cu rangul de cavaler.

Anulus aureus=inelul de aur (Ibidem, p. 60). Inelul de aur reprezenta simbolul tagmei cavalerilor, cea de-a doua clasă a societății romane, corpul ofițerilor romani, inelul de aur era prin lege atributul lui *ordo equester*, numit *ius anuli aurei*.

Apparatus belli= pregătiri de război (Ibidem, p. 61). Armata romană a fost cu adevărat un aparat de război, o mașinărie perfectă a războiului, demnă de a fi model și pentru armatele lumii noastre.

Appareo armati= a apărea soldații (Ibidem, p. 61).

Milites appellat=se adresează soldaților (Ibidem, p. 61). Era o practică a comandanților militari romani de a se adresa soldaților înaintea unei lupte pentru a le ridica moralul. Caesar ne descrie în operele sale aceste discursuri motivaționale, care erau ținute de comandanți înaintea trupelor lor.

Arbiter imperii = conducătorul luptei (Ibidem, p. 65). Traducerea noastră: arbitrul puterii.

Arbiter rei Romanae = conducerea supremă a lumii romane (Ibidem, p. 66.). O traducere mai potrivită ni se pare a fi *coordonatorul politicii Romei/coordonatorul forței romane*.

Ardor militum ad dimicandum = dorința arzătoare de luptă a soldaților (Ibidem, p. 68).

Arma capere=a lua armele; **arma ferre** = a purta arme; **arma ponere**=a depune; **arma deponere**=a depune armele, a se preda-trad.n.; **esse in armis**=a fi sub arme, a fi în serviciu activ al armatei-trad.n.; **arma civilia**=război civil; **arma inferre**=a porni război; **arma Romana**=armata romană; **arma levia**=trupe ușor înarmate (Ibidem, p. 70).

Bellum asperum = război crâncen (Ibidem, p. 73).

A servo portas = a supraveghea porțile (Ibidem, p. 74). Propunem ca alternativă de traducere: a face de gardă la porți.

Assulto tergis pignantium = a sări în spatele celor care luptă (Ibidem, p. 75).

Assulto latera exercitus = a asalta flancurile armatei (Ibidem, p. 75).

Duces militibus = comandanții militarilor (Ibidem, p. 75).

Legio proeliis attenuata=legiune micșorată din cauza luptelor (Ibidem, p. 77).
 Propunem ca traducere: *legiune care a suferit pierderi de forțe în luptă*.

Augeo militem donis=a-i îmbogăți pe soldați prin daruri (Ibidem, p. 80).
 Traducerea noastră: a-i decora pe militari cu ranguri.

Auspicari militiam=a începe serviciul militar (Ibidem, p. 82). Militia era și serviciul-scoală pentru ofițerii romani, de aceea, o altă traducere pe care o propunem, ar fi: *a-și începe stagiul de ofițer*.

Auxilia sociorum=trupele auxiliare (de sprijin) ale aliaților (Ibidem, p. 82).

Avello bellum a portis=a îndepărta războiul de porțile orașului (Ibidem, p. 83).

Bellicum canere=a suna semnalul de luptă (Ibidem, p. 87).

Bellum gerere= a purta război; *bellum trahere*=a prelungi războiul; *domi bellique*= pe timp de pace și de război (Ibidem, p. 87).

Cado in proelio=a cădea în luptă [86] (Ibidem, p. 93).

Non pugna sed caedes erat= nu mai era luptă, era măcel [86].

Campus Martius=câmpul lui Marte, unde se țineau alegerile și unde se antrena armata (Ibidem, p. 94).

Cano signa receptui= a da semnalul de retragere (Ibidem, p. 97).

Canto proelia=a celebra luptele (Ibidem, p. 98).

Capesco bellum=a porni la război/a întreprinde război (Ibidem, p. 99).

Capio oppidum=a cucerii cetatea (Ibidem, p. 99). La această expresie o traducere adecvată ar fi și: *a captura cetatea*.

Capio locum idoneum castris= a alege un loc potrivit pentru tabăra militară (Ibidem, p. 99).

Ubi Hannibal est, ibi caput belli= unde este Hannibal, acolo este greul războiului (Ibidem, p. 100). De altfel, unul dintre războaiele punico-romane, anume acela condus de către Hannibal a fost numit războiul lui Hannibal. Traducerea noastră: *unde este Hannibal acolo este și capul războiului/toiul războiului*.

Causa belli= motivul războiului (Ibidem, p. 101).

Cerno ferro=a decide pe calea armelor (Ibidem, p. 105).

Cerno pro patria= a se lupta pentru patrie (Ibidem, p. 109). Traducerea noastră: *a decide pentru patrie*.

Certo acie cum hoste=a se lupta cu dușmanul în linie de bătaie (pe front) (Ibidem, p. 109). Romanii aveau în luptă trei *acies*: prima formată din *hastati*, adică soldați nou recrutați, *principes*, soldații cu experiență și *triarii*, veteranii reangajați în serviciu, cei mai buni. Aceste linii de bătaie erau așezate în forma unei table de șah, datorită manipulilor în care erau organizați soldații.

Cieo ad arma in pugna=a chema la arme în luptă (Ibidem, p. 109).

Cieo stragem= a provoca un măcel (Ibidem, p. 111).

Cingitur ferro= a se încinge cu sabia; *cingitur in proelia*= se pregătește de război (Ibidem, p. 111). Traducerea noastră: *a se înconjura de lupte*.

Circumcludo aliquem excercitum= a încercui pe cineva cu armata (Ibidem, p. 111).

Circumcudo domum multitudine militum=a înconjura cu soldați (Ibidem, p. 113).

Circumduco agmen per invia=a conduce armata prin locuri neumblate (Ibidem, p. 113).

Praeter castra circumduxit=și-a dus trupele pe lângă tabără (Ibidem, p. 113).

Circumduxit omnia sua praesidia=i-a condus prin toate garnizoanele sale (Ibidem, p. 113).

Cohortes sinistrum cornum circumierunt=cohortele au împresurat flancul stâng (Ibidem, p. 113).

Circumleo veteranos Caesaris= a-i solicita pe veteranii lui Caesar (Ibidem, p. 113).

Circumfusus hostium concursu=împresurat de puhoiul de dușmani (Ibidem, p. 113). Traducerea noastră: a fi inundat de șuvoiul de dușmani.

Circumspecto initium erumpendi= a pândi începutul atacului (Ibidem, p. 114). Traducerea noastră: a spiona momentul de a începe asaltul.

Circumspicio locum fugae= a căuta un loc de retragere (Ibidem, p. 115).

Terror circumvasit aciem= groaza a străbătut linia de bătaie (Ibidem, p. 115).

Circumvenio moenia exercitu= a împresura zidurile cu armata[112] (Ibidem, p. 116).

Citato agmine= marș forțat (Ibidem, p. 116). Traducerea noastră: într-o deplasare rapidă pe front.

Cito hastam= a arunca sulița (Ibidem, p. 116). Traducerea noastră: a repezi sulița.

Civilis exercitus=armată formată din cetățeni (Ibidem, p. 117). Legiunile romane erau formate doar din cetățeni romani.

Bellum civile= război civil (Ibidem, p. 117). Roma a cunoscut trei războaie civile, ultimul l-a avut protagonist chiar pe creatorul Imperiului Roman, Augustus.

Clamor militum=aclamațiile soldaților (Ibidem, p. 117).

Classicum canere= a da semnalul de război cu trompeta (Ibidem, p. 118).

Claudo agmen= a încheia o coloană militară (Ibidem, p. 118).

Coalesco milites= a aduna soldați (Ibidem, p. 119).

Coerceo milites= a-i ține în frâu pe soldați (Ibidem, p. 121).

Cogere agmen= a forma ariergarda (Ibidem, p. 122). Traducerea noastră: a încheia coloana militară.

Cogere hostes in deditionem= a-i constrânge pe dușmani să se predea (Ibidem, p. 123). Traducerea noastră: a-i constrânge pe dușmani la capitulare.

Cohibeo milites intra castra=a-i ține pe soldați înlăuntrul taberei (Ibidem, p. 123).

Cohors praetoria=cohorta pretoriană (Ibidem, p. 123). În jurul acesteia s-a construit Garda pretoriană, care acționa din timpul lui Augustus drept ca un veritabil serviciu secret, dar și ca un guvern central, comandantul pretorian era un fel de prim ministru, fiind al doilea om în Imperiul Roman, după împărat.

Collatio signorum= ciocnire a trupelor (Ibidem, p. 123). Traducerea noastră: ciocnirea steagurilor militare.

Colligo impetum= a opri atacul (Ibidem, p. 124).

Vassa colligere=a-și strânge bagajele (a ridica tabăra) (Ibidem, p. 124).

Colligere omnia bella civilia= a trece în revistă toate războaiele civile (Ibidem, p. 124-125).

Colloco exercitum= a așeza armata (Ibidem, p. 125).

Comparatio belli= pregătirea războiului (Ibidem, p. 125).

Compello hostem=a-l împinge pe dușman (Ibidem, p. 131).

Compono agmen ad pugnandum= a dispune oastea pentru luptă (Ibidem, p. 132).

Compono bellum= a încheia războiul (Ibidem, p. 134).

Compositior pugna= a luptă mai așezată (Ibidem, p. 134).

Hostem comprehendo= a-l prinde pe dușman (Ibidem, p. 134).

Concieo exercitum= a aduna o armată (Ibidem, p. 135).

Concieo cives ad arma= a-i așăța pe cetățeni la luptă (Ibidem, p. 134). Traducerea noastră: a-i chema pe cetățeni la luptă.

Concilio legiones= a atrage legiunile (Ibidem, p. 137). Traducerea noastră: a sfătui legiunile.

Concurro equites= a se ciocni cavalerii (Ibidem, p. 137). Traducerea noastră: a se confrunța cavalerii.

Concursus navium= luptă navală (Ibidem, p. 139).

Concutio hostium vires= a slăbi forțele dușmane (Ibidem, p. 139).

Arma per condicionem ponere= a depune armele conform înțelegerii (Ibidem, p. 139).

Condo milites= a ascunde soldații (Ibidem, p. 140).

Conduco militum=a angaja militari pe bani (Ibidem, p. 140).

Confector totius belli= cel care a dus la capăt întregul război (Ibidem, p. 140).

Confido virtuti militum= a se încrede în vitejia soldaților (Ibidem, p. 141).

Configo telis= a fi străpuns de arme (Ibidem, p. 142).

Confirmo militum animos= a-i încuraja pe soldați (Ibidem, p. 142).

Confligo cum hoste= a se lupta cu dușmanul (Ibidem, p. 142).

Confligo proelio= a se încăiera la luptă (Ibidem, p. 143).

Conflo bellum= a așăța războiul (Ibidem, p. 143).

Conflo exercitum= a întocmi o armată (Ibidem, p. 143).

Primo congressu= la prima ciocnire (Ibidem, p. 143).

Conicio hostes in terrorem= abăga groaza în dușmani (Ibidem, p. 144).

Teli coniectus= aruncătură de armă (Ibidem, p. 145).

Coniungo bellum= a face războiul comun (Ibidem, p. 145). Traducerea noastră: a se uni în război.

Consensio in naves= imbarcare (Ibidem, p. 145).

Consentio bellum= a consimți la război (Ibidem, p. 147).

Consero pugnam= a da o luptă (Ibidem, p. 148).

Consternatio militum= răzvrătirea soldaților (Ibidem, p. 148). Răzvrătirea sau rebeliunea militarilor romani era foarte aspru pedepsită, de aceea ea a fost destul de rară. Pedepsa era decimarea unității unde avea loc această răzvrătire.

Numerus legionum constat= numărul legiunilor rămâne neschimbat (Ibidem, p. 150).

Consurgo ad arma= a se ridica la luptă (Ibidem, p. 151).

Contendo hastam= a arunca sulia; *contendo armis*= a se întrece în lupte; *contendo ad castra*= a porni spre tabără (Ibidem, p. 153).

Summa contentione dimicare= a lupta cu cea mai mare încordare[165]. Traducerea noastră: a lupta cu cel mai mare avânt.

Continentia bella= războaie neîntrerupte (Ibidem, p. 154).

Contineo copias in castris= a ține trupele în tabără (Ibidem, p. 155). Traducerea noastră: a menține trupele în tabără.

Contineor apud milites= a vorbi în fața soldaților (Ibidem, p. 155).

Contorqueo hastam= a arunca sulia (Ibidem, p. 156). Traducerea noastră: a întoarce sulia.

Contraho bellum= a aduce războiul (Ibidem, p. 156). A implica în război este traducerea noastră.

Contribuo milites= a-i uni pe soldați (Ibidem, p. 157). Traducerea noastră: a-i înfrăți pe militari.

Conturbo hostes= a produce haos în rândul dușmanului (Ibidem, p. 157).

Convello signa= a smulge steagurile; *convello fidem legionum*= a zdruncina credința legiunilor (Ibidem, p. 158).

Copiae hostium= trupele dușmanilor (Ibidem, p. 158).

Coquo bellum= apregăti un război (Ibidem, p. 160). Traducerea noastră: a coace un război.

Corona civica= cununa civică; *corona navalis*= cununa flotei; *corona aurea*= cununa de aur; *corona valaris*= cununa valară. (Ibidem, p. 160) Erau decorații care se ofereau soldaților romani pentru salvarea unui cetățean roman, pentru fapte de vitejie în lupta pe apă etc.

Corrogo auxilia= a aduna trupe de ajutor (Ibidem, p. 161). Traducerea noastră: a cere trupe de ajutor.

Corusco hastam= a agita sulia (Ibidem, p. 162).

Credo militibus= a se încrede în soldați (Ibidem, p. 163).

Crimen proditiōis= acuzație de trădare (Ibidem, p. 164). Traducerea noastră: vina de trădare.

Crispo bona hastilia= a arunca 2 sulite (Ibidem, p. 165).

Cultus militaris= îmbrăcăminte militară (Ibidem, p. 165). O altă traducere ar fi: uniformă militară/ținută militară.

Cumulus armorum= o grămadă de arme (Ibidem, p. 167). Traducerea noastră: un nor de arme.

Cunctor bellum= a întârzia războiul (Ibidem, p. 168). Traducerea noastră: târăgănare a războiului.

Cupiditas bellandi= dorința de a lupta (Ibidem, p. 168).

Curo bellum= a conduce un război (Ibidem, p. 169). Traducerea noastră: a decurge războiul.

Cuspis hastae= vârful sulitei (Ibidem, p. 170).

Custodia urbis= gardă, post de gardă, pichet (Ibidem, p. 171). Traducerea noastră: paza orașului.

Uno proelio debellatum est= războiul s-a terminat într-o singură bătălie (Ibidem, p. 171). Traducerea noastră: a fost dus războiul într-o singură confruntare.

Debilitio audaciam militum= a slăbi curajul soldaților (Ibidem, p. 174).

Decedo pugna= a se retrage din luptă (Ibidem, p. 175).

Decerno ferro= a se lupta cu sabia (Ibidem, p. 174).

Decerno acie= a combate în linie de bătaie (Ibidem, p. 176).

Decerno pro salute reipublicae= a se lupta pentru salvarea statului (Ibidem, p. 176).

Porta decumana= poarta principală a castrului (Ibidem, p. 176).

Classis in portum decurrit= flota plutește spre port (Ibidem, p. 176).

Decora belli= fapte eroice în război (Ibidem, p. 178).

In deditionem accipere= a accepta capitularea cuiva (Ibidem, p. 178).

Dedo hostibus oppidum= a preda dușmanilor cetatea (Ibidem, p. 178).

Duduco copias in aequum locum= a duce trupele pe un loc plan; **Deduco legiones ex hibernis**= a scoate legiunile din tabăra de iarnă; **deduco in insidias**= a atrage în curse; **deduco in bellum civile**= a atrage într-un război civil (Ibidem, p. 178).

Defendo urbem ab hoste= a apăra orașul de dușmani (Ibidem, p. 179).

Defero imperium= a acorda comanda supremă (Ibidem, p. 180).

Defecerant bellis= erau sleiți de războaie (Ibidem, p. 180).

Defungor bello= a trece cu bine de război/a scăpa de război (Ibidem, p. 180).

Deicio hostem loco= a-l arunca /a-l izgoni pe dușman de pe poziție (Ibidem, p. 182).

Delecti militum= cei mai buni soldați (Ibidem, p. 183). Am putea spune că erau trupe speciale, armata romană având numeroase trupe speciale, foarte

bine pregătite, militarii fiind admiși în aceste trupe speciale doar după selecții succesive și după teste foarte dure.

Denuntiatio belli= declarație de război; *denuntio bello*= a declara război (Ibidem, p. 184).

Magna pars exercitus deperit= a pierit o mare parte din armată (Ibidem, p. 187).

Deporto exercitum= a aduce acasă armata (Ibidem, p. 188). Traducerea noastră: a elibera armata.

Deposco pugnam= a cere stăruitor lupta (Ibidem, p. 188).

Deprecor pacem ab hostibus= a cere pace de la dușmani (Ibidem, p. 189).

Deprimo classem= a scufunda flota (Ibidem, p. 189).

Describo rationem bello= a fixa tactica războiului (Ibidem, p. 189).

Deterreo a bello= a opri de la război (Ibidem, pp. 190-191).

Detrimentum capere= a suferi o înfrângere (Ibidem, p. 193).

Deturbo nostros de vallo= a-i arunca pe ai noștri din întăritură (Ibidem, p. 194).

Devenio in victoris manus= a ajunge în mâinile învingătorului (Ibidem, p. 194).

Devicta bella= războaiele victorioase (Ibidem, p. 195).

Devoco aliquem in certamen= a chema pe cineva la luptă (Ibidem, p. 195).

Devoveo scelerata arma= a blestema războiul (Ibidem, p. 195).

Dextra invicta bello= braț neînving în război (Ibidem, p. 196). Traducerea noastră: mână dreaptă neînfrântă în război/flancul drept neînfrânt în război.

Diduco copias= a desfășura trupele (Ibidem, p. 196).

Diffido virtuti militum= a nu avea încredere în vitejia soldaților (Ibidem, p. 197).

Dignitas equestris= rangul de cavaler (Ibidem, p. 198).

Diudicata fortuna belli= soarta războiului fiind decisă (Ibidem, p. 199)]. Traducerea noastră: norocul războiului fiind decis de zei.

Dilectum habere= a face recrutare; *dilectum recens*= contingent nou (de recruți)(Ibidem, p. 199).

Dimitto legiones= a concedia legiunile (Ibidem, p. 200). Traducerea noastră: a demobiliza legiunile.

Dimitto milites in oppidum= a trimite soldați în cetate (Ibidem, p. 200).

Dimitto oppugnationem= a părăsi asediul (Ibidem, p. 201)..

Dirigo equum in hostem= a-și îndrepta calul spre dușman (Ibidem, p. 201).

Dirimo bellum= a pune capăt războiului (Ibidem, p. 201).

Diripio urbes= a jefui orașele (Ibidem, p. 202).

Discedo ab armis= a arunca armele; *discedo a duce*= a-l trăda pe comandant; *discedo a bello*= a pleca de pe câmpul de luptă (Ibidem, p. 202).

Discidium civile= vrajbă între cetățeni (Ibidem, p. 202).

Disciplina militaris= știința militară (Ibidem, p. 203).

Arma discordia= arme vrăjmașe (Ibidem, p. 203).

Disicio pacem compositam= a zădărnici pacea încheiată (Ibidem, p. 203).

Dispono custodias= a dispune posturi de pază (Ibidem, p. 204).

Dissipo pasim bellum= a împrăștiia peste tot războiul (Ibidem, p. 205).

Distendo aciem= a desfășura trupele; *distendo copias hostium*= a distrage atenția trupelor dușmanului (Ibidem, p. 206).

Tot bellis districtus= ținut în loc de atâtea războaie (Ibidem, p. 207)

Divido praedem militibus= a împărți prada soldaților (Ibidem, p. 208)

Domi bellique= în timp de pace și în timp de război (Ibidem, p. 209)

Dono militem coronis= i-a dăruit pe soldați cu cununi (Ibidem, p. 211).

Duco exercitum= a duce armata; *duco bellum*=a prelungi războiul (Ibidem, p. 212).

Dux hostium= comandantul dușmanilor (Ibidem, p. 213, p. 215)..

Concluzii

Din peste cele 260 de expresii lexicale latine cu privire la militarismul roman, selectate în prezentul studiu, cele mai multe au în componența lor verbe, ceea ce este și normal, pentru un domeniu atât de activ așa cum a fost și este cel militar. Nu facem o statistică exactă a prezenței anumitor cuvinte precum *bellum*, *arma*, *exercitus*, *legiones*, *tela*, *pugna*, *milites*, *agmen*, *acies* etc. deoarece studiul de față este doar începutul, unui studiu mult mai vast, dedicat militarismului roman. Dintr-o analiză rapidă a expresiilor lexicale selectate sunt și câteva care nu au verbe, foarte puține însă în economia studiului. Substantivul care se repetă cel mai mult este *bellum*, declinat atât la singular, cât și plural *bella*, *bellis*, *bello*, *bellorum*. Prezența acestui substantiv reprezintă o concepție romană cu privire la războaiele romane care tot timpul erau juste, în mentalul colectiv latin. Verbul *debellare* prezent și el în expresii reprezintă cel mai bine mentalitatea romană cu privire la militarism. Romanii se luptă tot timpul împotriva dușmanilor, indiferent de natura lor, fie că sunt dușmanii statului, fie că sunt dușmanii ordinii interne romane, ca în cazurile războaielor interne.

Un alt substantiv frecvent este *miles*, declinat mai ales *milites*, *militum*, lucru foarte practic, deoarece romanii au dezvoltat o adevărată mașină de război, foarte bine ierarhizată, cu un proces de recrutare, cu ofițeri de profesie, cu tactică, arme, unități, cu logistică, cu un moral foarte puternic, cu o uniformă distinctă, cu servicii precise, cu poziționare în luptă, războiul fiind de fapt profesia lor, un război pentru Roma. Deși *bellum* este cel mai frecvent cuvânt, în expresiile selectate, cheia mentalității militariste romane este reprezentată de acest substantiv, deoarece militarii erau primii, care gândeau și executau războaiele. De asemenea, *miles/milites/militum*, fie că este la singular, fie că este la plural, este mai tot timpul pe lângă un verb.

Acest substantiv este prezent cel mai mult la plural la cazul Nominativ, Acuzativ și Genitiv.

Cea mai frumoasă expresie ni se pare a fi *aequo Marte=egalul lui Marte*, reprezintă de fapt simbolul militarismului roman, un militar la fel de capabil și asemeni zeului războiului, erau un militar universal și desăvârșit, așa cum au tins să fie toți soldații romani. Menționăm că acest studiu ne-a prilejuit și un exercițiu de traducere, un exercițiu destul de provocator, deoarece am încercat să o adaptăm mentalității dominante a militarismului.

Studiul nostru a încercat să selecteze cele mai importante expresii din limba latină care să pună în valoare mentalitatea specifică Romei antice, dar nu numai ei, anume a militarismului, considerat la romani o moștenire de familie divină chiar, fiind darul și totodată gena lui Marte, tatăl legendar al romanilor. Acest studiu ne-a fost inspirat de studiile noastre anterioare legate de *Latina militară*, folosită și astăzi în majoritatea armatelor lumii, ceea ce ne-a îndemnat să încercăm să analizăm sursa, anume militarismul civilizației romane, cel care a inspirat latina militară.

NOTE:

- [1]. Gh. Guțu, *Dicționar Latin-Român*, Ediție revăzută, București, Editura Humanitas, 2017, 2018, p. 17. Traducerile expresiilor aparțin marelui clasicist care a fost Gh. Guțu, traduceri pe care le-am redat ca atare, din considerații și din respect, explicațiile ne aparțin, iar unde redăm traducerea noastră, pe care uneori o menționăm prin sintagma: trad. n., nu înseamnă că o combatem pe cea a marelui clasicist, ci oferim o alternativă a acesteia.

BIBLIOGRAFIE:

- Boatwright, Mary, T., Gargola, Daniel, J., Tlabert, Richard, J., A., (2004). *The Romans, from village to Empire*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Booms, Dirk, Crerar Belinda, Raikes, Susan, (2013). *Roman Empire. Power and People*, London: The British Museum Press.
- Bordet, Marcel, (fără an). *Istoria Romei Antice*, Traducere: Maria Ivănescu, București: Editura Lider.
- Cary, M., Sculard, H., H., (2008). *Istoria Romei până la domnia lui Constantin*, Ediția a III-a, Traducere de Simona Ceaușu, București: Editura All.
- Cizek, Eugen, (2003). *Istoria Literaturii Latine*, vol. I, II, ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Grupul Editorial Corint.
- Cizek, Eugen, (2002). *Istoria Romei*, București: Editura Paideia.
- Cizek, Eugen, (1998). *Mentalități și instituții politice romane*, Traducere în limba română de Ilieș Câmpeanu, București: Editura Globus.

- Crawford, Michael, (1997). *Roma republicană*, Traducere și cuvânt înainte de Mihai Gramatopol, București: Editura Meridiane.
- Crăcea, Elena, (2007). *Dicționar latin-român, român-latin*. Constanța: Editura Steaua Nordului.
- Dinu, Dana, (2008). *Lexicologia limbii latine*, Craiova: Editura Universitaria.
- Djuvara, Neagu, (1999). (2014). *Civilizații și tipare istorice. Ediție ilustrată, Un studiu comparat al civilizațiilor*, Traducere din franceză de Șerban Broché, Ediția a VI-a, cu 80 de desene documentare de Mihail Coșulețu și Simona Vilău, 40 de ilustrații alb-negru și cu 55 de ilustrații color, București: Editura Humanitas.
- Eliade, Mircea, (1994). *Istoria credințelor și ideilor religioase. De la Guatama Buddha până la triumful Creștinismului*, Traducere din limba franceză Cezar Baltag, Chișinău: Editura Universitas.
- Eseev, Ivan, (2001). *Dicționar de simboluri și de arhetipuri culturale*, Timișoara: Editura Amarcord.
- Forsythe, Gary, (2005). *A critical History of Early Rome. From Prehistory to the First Punic War*, Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Garnsey, Peter & Saller, Richard, (1987). *The Roman Empire: Economy, Society and Culture*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Giardina, Andreea, coordonator, (2001). *Omul roman*. traducere de Dragoș Cojocaru. Iași: Editura Polirom.
- Girardet, R., (1997). *Mituri și mitologii politice*, Iași: Editura Institutului European.
- Goldsworthy, Adrian, (2008). *Totul despre armata romană*, Traducere Liana Stan, București: Editura Enciclopedia Rao.
- Grimal, Pierre, (2002). *Secolul lui Augustus*, Traducere, note și prefață de Florica Mihuț, București: Editura Corint.
- Grimal, Pierre, (1973). *Civilizația romană*, vol I, Traducere, prefață și note de Eugen Cizek, București: Editura Minerva.
- Guțu, Gh., (2017),(2018). *Dicționar Latin-Român*, Ediție revăzută, București: Editura Humanitas.
- Homo, Leon, (1962). *Roman political institutions from City to State*, Translated by M.R. Dobie, London: Routledge & Kegan Paul LTD.
- (2000). ****Larousse. Dicționar de civilizație romană*. Jean-Claude Fredouille, profesor la Universitatea Paris X-Nanterre, Traducere de Șerban Velescu. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Le Bohec, Yann, (1989). *L'armée Romaine sous le Haut - Empire*, ouvrage publié avec le concours du CNRS, Paris: Éditeur Picard.
- Macmullen, Ramsay, (2011). *The Earliest Romans: A Character Sketch*, Michigan: University of Michigan Press.
- Mousourakis, George, (2007). *A legal History of Rome*, London and New York: Routledge.
- Nicolet, Claude, (1966), (1974). *L'Ordre Équestre à l'époque républicaine (312-43 av. J.C). Définitions juridiques et structures sociales*, Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, 2 vol., Paris.
- Niebuhr, G., B., (1835). *The History of Rome*, Translated by: Julius Charles Hare and Cannop Thirlwall, Vol. I., Philadelphia.

- Pflaum, H., G., (1982). *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire Romain*, 3 vol., et 1 atlas, Bibliothèque archéologique et historique, Paris.
- (1994), (2005). ****Pocket Oxford Latin Dictionary*, Edited by James Morwood, Oxford, UK: Oxford University Press.
- Robert, Jean-Noël, (2002). *Roma*, Traducere de Simona Ceașu, București: Editura BIC ALL.
- Strechie, Mădălina, (2017). „Latina militară și impactul ei mentalitar (IV)” pp. 283-291, în volumul omagial *Cercetări lingvistice: Omagiu doamnei profesoare Adriana Stoichițoiu Ichim*, Coordonator: Dragoș Vlad Topală, Craiova, Editura Sitech, 2017, 336 pagini, ISBN: 978-606-11-6131-7.
- Strechie, Mădălina, (2017). „Military Latin and Its Impact on Mentalities (III)” în *Studii și cercetări de onomastică și Lexicologie (SCOL)*, anul X, Nr. 1-2/2017, Craiova, Editura Sitech, 2017, ISSN 2065-7161(print), ISSN 224-7330 (online), revistă indexată BDI., cotație CNCS B, cod 0177, pp. 231-236.
- Strechie, Mădălina, (2016). „Latina militară și impactul ei mentalitar (II)” în *Acta Centri Lucusiensis*, Nr. 4 A 2016, Revistă editată de Centrul de Studii DacoRomanistice Lucus din Timișoara, 2016, ISSN: 2343-8266, ISSN-L: 2343-8266, disponibilă la <http://www.laurlucus.ro> și pe www.laurlucus.ro/acta-centri-lucusiensis/acl-nr-4a2016, pp.65-74.
- Strechie, Mădălina, (2016). „Latina militară și impactul ei mentalitar (I)” / “Military Latin and its Impact on Mentalities (I)” în volumul ****Globalization and National Identity. Studies on the strategies on Intercultural Dialogue. Language and Discourse*, Iulian Boldea (Coordinator), Târgu Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2016, ISBN: 978-606-30-8624-7, Proceedings of the International Conference: *Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity*, 3rd Edition, 2016, pp. 156-167.
- Syme, Ronald, (2010). *Revoluția romană*, Traducere de Gabriel Tudor și Simona Ceașu, București: Editura ALL.
- Timoty, Cornel, (1995). *The Beginnings of Rome: Italy and Rome from Bronze Age to the Punic Wars (c. 1000-264 B. C.)* London and New York: Routledge.